

SHUKUR XOLMIRZAYEV: INSON QALBINING MOHIR KASHFIYOTCHISI**Davlatmurodova Farangiz Shavkat qizi**

Termiz davlat universiteti, Pedagogika va Ijtimoiy ish fakulteti

Kutubxona va axborot faoliyati yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19410372>

Annotatsiya. Ushbu ommabop maqolada o'zbek adabiyotining buyuk vakili Shukur Xolmirzayev ijodi, uning inson qalbini ochishdagi betakror mahorati haqida so'z yuritiladi.

Yozuvchining asarlari orqali biz oddiy insonlarning murakkab taqdiri, ularning sevinchlari, iztiroblari, orzu-umidlari bilan tanishamiz. Maqolada adibning "shafqatsiz realizm" uslubi, ramziy obrazlardan foydalanish mahorati va tabiat tasvirlari orqali qahramon ruhiyatini ochishdagi nozik san'ati haqida qiziqarli ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Shukur Xolmirzayev, inson qalbi, shafqatsiz realizm, ramzlar, o'zbek nasri.

Annotation. This popular article explores the work of Shukur Kholmiraev, a great representative of Uzbek literature, and his unique mastery in revealing the human soul. Through the writer's works, we get acquainted with the complex fates of ordinary people, their joys, sufferings, hopes and dreams. The article provides interesting insights into the author's "ruthless realism" style, his skill in using symbolic images, and the delicate art of depicting characters' inner worlds through natural landscapes.

Keywords: Shukur Kholmiraev, human soul, ruthless realism, symbols, Uzbek prose.

Аннотация. В этой научно-популярной статье рассказывается о творчестве выдающегося представителя узбекской литературы Шукура Холмирзаева и его неповторимом мастерстве раскрытия человеческой души. Через произведения писателя мы знакомимся со сложными судьбами простых людей, их радостями, страданиями, надеждами и мечтами. В статье представлены интересные сведения о стиле «жестокое реализма» автора, его умении использовать символические образы и тонком искусстве раскрытия внутреннего мира героев через изображение природы.

Ключевые слова: Шукур Холмирзаев, человеческая душа, жестокий реализм, символы, узбекская проза.

Kirish

O'zbek adabiyotida shunday adiblar borki, ularning asarlarini o'qiganingizda, qahramonlar bilan birga yig'laysiz, birga kulaysiz, ularning dardiga sherik bo'lasiz. Shukur Xolmirzayev aynan shunday yozuvchi. U inson qalbining eng nozik, eng murakkab qatlamlarigacha yetib borishni bilgan mohir kashfiyotchi edi. "Adabiyotning o'suvi millatning o'suviga garov", – degan edi u.

Va o'zi ham shu tamoyilga sodiq qolib, o'zbek xalqining ruhiy olamini, uning orzu-umidlarini, iztirob va quvonchlarini dunyoga tanitdi. Keling, ushbu buyuk adibning mahorat sirlari bilan yaqindan tanishaylik. Shukur Xolmirzayev ijodi o'zining badiiy va g'oyaviy xususiyatlari bilan alohida ajralib turadi. Uning asarlarida inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar chuqur tahlil qilinadi. Yozuvchining mashhur asarlari — "Ot egasi", "Oq kema", "Qora kamar", "So'nggi bekat" kabi hikoya va qissalarda inson taqdiri, hayot sinovlari va ijtimoiy muammolar keng yoritilgan. Xolmirzayev asarlarining asosiy jihatlaridan biri inson ruhiyatini chuqur tasvirlashdir. U qahramonlarning ichki kechinmalarini, ruhiy iztiroblarini va hayotiy qarorlarini psixologik jihatdan asoslab beradi. Bu esa uning ijodida psixologizmning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Bugungi kunda Shukur Xolmirzayev nomi o'zbek adabiyotining oltin fondiga muhurlangan. Uning asarlari nafaqat o'zbek tilida, balki dunyoning ko'plab tillarida o'qiladi.

Ammo eng muhimi, har bir yangi avlod bu asarlardan o'ziga mos, o'z qalbiga yaqin narsalarni topadi. Zero, inson ruhiyatini teran tasvirlagan adibning asarlari zamondan zamon sari o'z qadrini yo'qotmaydi – chunki ular abadiy insoniy qadriyatlar haqidadir.

Adabiyot tahlili va metodologiyasi

Shukur Xolmirzayev ijodi “Oq o'tli”, “To'lqinlar”, “O'n sakkizga kirmagan kim bor?” kabi asarlardan boshlangan. Bu yillar uning yoshlik davri edi – qalbida orzular, ko'z oldida go'zal Boysun tog'lari. Shu sababli dastlabki asarlarida romantik pafos, yoshlik jozibasi, tabiat go'zalligi ustunlik qiladi. O'qiganingizda ko'zingiz oldida tog'larning mo'tadil manzaralari, yosh qahramonlarning sof muhabbatlari, ularning cheksiz orzu-umidlari gavdalanadi. “Shafqatsiz realizm” – haqiqatning dadil ifodasi. Ammo yozuvchi kamolot sari yuksalgan sayin uning qalami ham o'zgara boshladi. Endi u hayotning faqat go'zal tomonlarini emas, uning og'ir, ba'zan shafqatsiz haqiqatlarini ham qalamga ola boshladi. Adabiyotshunoslar bu uslubni “shafqatsiz realizm” deb atashadi. “So'nggi bekat”, “Yo'lovchi”, “Olabo'ji” kabi romanlari aynan shu uslubda yozilgan. Bu asarlarda sho'ro davri jamiyatining ichki yemirilishi, tuzum illatlari, oddiy insonlarning fojiali taqdirleri ochiq va dadil tasvirlangan. Xolmirzayev hech narsani yashirmaydi, haqiqatni qanday bo'lsa, shunday ko'rsatadi. Shu sababli uning asarlari o'qigan odamni larzaga soladi, o'ylantiradi, qayta-qayta o'qishga undaydi.

Xolmirzayev mahoratining yana bir qirrasini – tabiat manzaralaridan qahramon ruhiyatini ochishda mohirona foydalanishidir. Masalan, “Ko'k dengiz” hikoyasida bosh qahramon Umrzoq Ivanovichning yolg'izligi, ichki iztiroblari dengiz manzaralari bilan uyg'unlashib ketadi.

O'qiganingizda, go'yo qahramonning qalbidagi bo'ronlarni dengiz to'lqinlarida, uning sog'inchi va g'amini esa olis ufqlarda ko'rganday bo'lasiz. Adibning yana bir o'ziga xos usuli – ramziy obrazlardan keng foydalanishdir. “Ozodlik” hikoyasidagi kaklikni eslang. Qafasda o'sgan, ozodlik nimaligini bilmaydigan, hatto o'z do'stlarini tuzoqqa chorlovchi kaklik orqali yozuvchi qanday murakkab ijtimoiy-falsafiy mazmunni ifodalaydi! Bu hikoyani o'qigan har bir inson o'z hayoti, o'z erki, o'z tanlovi haqida jiddiy o'ylay boshlaydi.

Yoki “Zov ostida adashuv” hikoyasidagi adashgan bola. U zov ostida adashib, yig'laydi, qo'rqadi. Ammo bir payt “Yig'laganimdan nima foyda, aqlni ishlatishim kerak”, deydi. Mana shu bir jumlada butun hikoyaning falsafasi mujassam: hayotda eng qiyin paytlarda ham aqlni ishlatish, to'g'ri yo'lni topish kerak. Shukur Xolmirzayev asarlarida o'zbek milliy xarakteri, uning o'ziga xos jihatlari teran tasvirlangan. U “Ko'k dengiz” hikoyasida til va millat masalasini ko'taradi. Oltoylik Umrzoq Ivanovich obrazi orqali o'tgan asrda Markaziy Osiyoda ildiz otgan til g'ururi, millat taqdiri kabi murakkab muammolarni badiiy ifodalaydi. “Qil ko'prik” romani va “Qora kamar” pyesasida esa tariximizdagi eng murakkab davrlardan biri – “bosmachilik” yillari yangicha talqin etiladi. Bu asarlarda adashgan kishilarning fojiasi, ularning ruhiy olamidagi ziddiyatlar shunday mahorat bilan tasvirlanganki, o'qigan odam ularga nafrat bilan emas, achinish va tushunish bilan qaraydi. Shukur Xolmirzayev 1940-yilda Surxondaryo viloyatining Boysun tumanida tug'ilgan. U Toshkent davlat universitetining (hozirgi O'zMU) filologiya fakultetida tahsil olgan. Universitetni tugatgach, “O'zbekiston adabiyoti va san'ati” gazetasida, “Yosh gvardiya” nashriyatida, “G'afur G'ulom” nashriyatida mas'ul lavozimlarda ishlagan. Keyinchalik O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida rahbar lavozimlarda faoliyat olib borgan. Xolmirzayev faqat nasr sohasida emas, dramaturgiyada ham samarali ijod qilgan. Uning “Qora kamar” (1988) pyesasi o'zbek teatr sahnasida muvaffaqiyat bilan namoyish etilgan.

Pyesada milliy ozodlik harakati vakillarining taqdiri, ularning ruhiy olamidagi murakkab jarayonlar tasvirlangan. Shuningdek, “Xotin” pyesasi ham adibning dramaturg sifatidagi mahoratini namoyish etadi. Shukur Xolmirzayev adabiy tarjima bilan ham shug‘ullangan.

U Chingiz Aytmatovning “Qiyomat” (“Buryanniy bekat”) romanini o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. Aytmatov ijodiga bo‘lgan yaqinlik ikkala yozuvchining inson ruhiyatini ochishdagi o‘xshash uslublari bilan bog‘liq bo‘lib, bu borada tadqiqotchilar ularni qiyosiy o‘rganishgan.

Xulosa

Shukur Xolmirzayevni o‘qigan har bir inson uning qanchalik buyuk adib ekanligini anglaydi. Uning asarlari oddiy ko‘rinadi – oddiy insonlar, oddiy hayotiy vaziyatlar. Ammo mana shu “oddiy” narsalar orqali u eng murakkab, eng teran falsafiy xulosalarga keladi.

Xolmirzayevning inson qalbini ochish mahorati, “shafqatsiz realizm” uslubi, ramz va timsollardan foydalanish san’ati uni o‘zbek adabiyotida alohida o‘ringa qo‘yadi. U nafaqat o‘zbek, balki butun turkiy xalqlar adabiyotining faxridir. Bugun Shukur Xolmirzayev asarlari yana qayta-qayta nashr etilmoqda, yosh avlod tomonidan ishtiyoq bilan o‘qilmoqda.

Bu – haqiqiy adabiyot hech qachon eskirmasligining, inson qalbini tushungan buyuk adibning nomi abadiy qolishining yorqin dalilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shukur Xolmirzayev. “Saylanma” (5 jildlik). – Toshkent: “Sharq”, 2000-2002
2. Karimov H. “Shukur Xolmirzayev: Ijodiy portret”. – Toshkent: “Kamolot”, 1999
3. Normatov U. “Muvaffaqiyat” (adabiy-tanqidiy maqolalar). – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2000
4. Qayumova M. “Shukur Xolmirzayev asarlarida badiiy psixologizm”. – “O‘zbek tili va adabiyoti” jurnali, 2023, 4-son
5. Noraliyeva M. “Shukur Xolmirzayevning “Ko‘k dengiz” hikoyasida til va millat masalasi”. – “Modern Science and Research”, 2025, 4(11)
6. “Shukur Xolmirzayev” – Vikipediya, erkin ensiklopediya
7. Ziyouz.com – “Shukur Xolmirzayevning tafakkur olami”